

איוב, מסע 3 – מענות איוב ושאלת מקומה של החברות

סיפור המסע

שם המסע: איוב 3 – מענות איוב ושאלת מקומה של החברות

קהל יעד: תלמידי י"ב הניגשים לבגרות בתנ"ך מוגברת (5 יח"ל).
המסע הוא השלישי מבין ארבע המסעות המקיפים את יחידת ההגבר השלישית (והאחרונה).

החומר העיקרי הנלמד במסע זה:

1. איוב פרקים ו'–ז'.
2. פסוקים נבחרים מתוך יתר מענות איוב.

הרעיון הגדול: להיות חבר זה פשוט להיות שם.

אורך המסע: 4–5 שיעורים.

תחנות עיקריות:

- מבוא ולימוד מענה איוב הראשון באמצעות סרטון (2 שיעורים)
- משימת חקר: לימוד טענות נבחרות ממענות איוב הבאים (שיעור 1)
- משימת סיכום יישומית וסיכום (1–2 שיעורים)

אקלים הלמידה – למידה אישית מקוונת, שיעור פרונטלי מיוטיוב (המורה יכול להיעזר בסרטון המופיע בקישור שבמסע או להעבירו באופן עצמאי), מטלת חקר.

מיומנות וערכים – להיות חבר טוב יותר.

דרכי למידה – משימת חקר, צפייה בסרטון, קריאת שירים, קריאת מקורות, התבוננות עצמית רפלקטיבית ומשימת סיכום רב ברירתית.

יוצר המסע – הרב אבינועם ביר, רכז התנ"ך בישיבה התיכונית בלבב שלם שבירוחם

פתיחה

במסענו הקודם התחלנו לשמוע את הדיון שמתנהל בין איוב ושלושת רעיו.

תחילה שמענו כיצד איוב מקלל את יומו ומצטער על עצם קיומו. לאחר מכן שמענו כיצד אליפז ובלדד מנסים לסייע לו, לפי תפיסת עולמם, ולהכווין אותו למעשה הנכון (לדעתם): להכיר בטעותיותיו ולהידבק בה'.

במסע הנוכחי נעסוק במענותיו של איוב לשלושת רעיו.

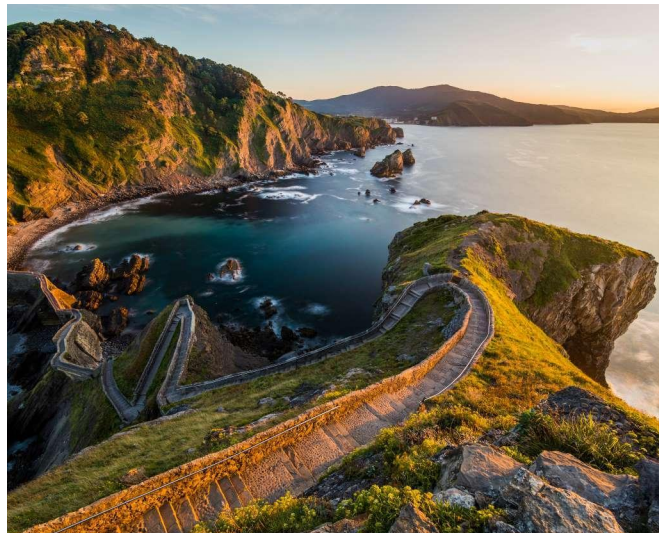
כזכור, לאורך חציו הראשון של מחזור הנאומים בספר איוב, מובאים שלושה סבבים של נאומים, כאשר בכל סבב אחד הרעים מדבר אל איוב ולאחר מכן איוב עונה לו.

במסענו הקודם ניסינו לזקק מעט את הטענה המרכזית השבה ועולה לאורך נאומיהם השונים של שלוש הרעים, ולפיה ייסוריו של איוב הם תוצאה של חטאיו.

במסע זה נלמד את מענהו הראשון של איוב לאליפז בשלימותו (פרקים ו'–ז'), ונעיין בקטעים מתוך מענותיו הנוספים, בכדי לנסות ולעמוד על עיקרי טיעונו.

נראה שאיוב מפנה א טיעונו גם כלפי ה', אך גם כלפי רעיו. מתוך טיעונים מהסוג השני ננסה לעשות מעט גם במושג החבירות ובשאלת האופן שבו חברים צריכים לנהגו בשעה שידידם בצרה.

שנצא לדרך?

להסתקרן: מי צריך חבר? ולמה?

שלושת הרעים של איוב באים לנווד לו ולנחמו, בשעת המשבר הגדולה שלו.

- מה מצופה מחברים בשעה שכזו?
- מה עליהם לעשות?

האזינו לשיר הבא, העוסק בחבירות, ותוך כדי כך עיינו במילותיו:

<https://www.youtube.com/watch?v=H6bjCjGI0o>

חברים טובים (מילים: אהוד מנור / לחן: צופ פילוסוף)

אתה לא יכול לבחור את הוריך
לא את אחיך ולא את אחותך
אבל אתה יכול לבחור את חבריך
והם יכולים לבחור אותך

יש לי חבר ואנחנו שווים
שיש בעיה אז שנינו חושבים
מי שיש לו חבר לא מרגיש לבד
ומה שרוצים קורה מיד

אנחנו חברים טובים אבל אני זה אני
והוא זה הוא
שווים בחוץ וגם בפנים
אך לפעמים הוא אני ואני קצת הוא
כי אנחנו תמיד אחד בשביל השני
(חברים טובים)

אני לא צריך לשתוק ולבלוע
מה שכואב לי מציק ומבלבל
אני יכול כבר להשמיע ולשמוע
בכל שעה ביום וגם בליל

יש לי חבר ואנחנו שווים
שיש בעייה אז שנינו חושבים
מי שיש לו חבר לא מרגיש לבד
ומה שרוצים קורה מיד

אנחנו חברים טובים...

כשאין לך חבר
אתה מרגיש שמשהו חסר
וכשיש לך חבר
הזמן עובר לו בכייף מהר

אנחנו חברים טובים...

לפי שיר זה, נסו לחשוב ולענות על השאלות הבאות:

- אלו תכונות כדאי שיהיו בחבר טוב?
- אלו תכונות מסייעות לכם להיות חברים טובים יותר?
- כיצד אנו מרגישים כשיש חבר אמיתי?
- אלו תכונות נדרשות לחבר כדי שתוכלו לשתף אותו בכאבכם? האם זה תמיד קל?
- מה אתם מרגישים לאחר ששיתפתם חבר בכאב אישי שלכם?

כעת נשוב לספר איוב.

לאור מה שלמדנו במסע הקודם, כיצד לדעתכם מרגיש איוב בשומעו את דברי חבריו?

סוגי החברים

המשנה במסכת אבות אומרת:

וְהוֹשֵׁעַ בֶּן פְּרִיָּה אָמַר: עֲשֵׂה לְךָ רֵב, וְקִנְה לְךָ חֵבֵר, וְהָיָה דָן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּתוֹ" (אבות פרק א' משנה ו).

הרמב"ם בפירושו על משנה זו כותב כך:

החברים – שלושה מינים: חבר תועלת, וחבר נחת וחבר מעלה...
חבר התועלת הרי הוא כחברות שני השותפים, וחברות המלך וחייליו (=חברות להשגת דבר מה, שותפות. כאשר תסתיים השותפות-בטל הקשר)...
חבר הנחת, הרי הוא שני מינים: חבר הנאה, וחבר בטחון... חבר הנאה, הרי הוא כחברות הזכרים לנקבות וכיוצא בה... חבר הביטחון, הרי הוא שיהיה לאדם חבר שתבטח נפשו בו... ויגלה לו כל ענייניו, הנאה מהם והמגונה, מבלי חשש ממנו ששיגהו בכל זה חסרון, לא אצלו ולא אצל זולתו.
ואוהב המעלה, הוא שתהיה תאוות שניהם וכוונתם למטרה אחת, והיא: הטוב, וירצה כל אחד להיעזר בחברו בהגיע הטוב ההוא לשניהם יחד. וזה הוא החבר אשר ציוה לקנותו, והוא כחברות הרב לתלמיד והתלמיד לרב.

קראו היטב את דברי הרמב"ם ונסו להשיב על השאלות הבאות:

- כמה סוגי חברויות יש לדעת הרמב"ם? מה מאפיין כל סוג?
- איך הייתם מאפיינים את רוב קשרי החברות שלכם, לפי החלוקה שמציע הרמב"ם?
- האם יש לכם חברות מהסוג שלו קורא הרמב"ם "חבר הנאה"? מה מאפיין חברות זו שלכם?
- האם יש לכם חברות מהסוג שלו קורא הרמב"ם "חבר הביטחון"?
- מדוע לדעתכם הרמב"ם כלל את שני סוגי החברויות, את "חבר הנאה" ואת "חבר הביטחון" תחת מין אחד של חברות – "חבר הנחת"? האם אתם מסכימים אתו?
- האם יש לכם חברות מהסוג שלו קורא הרמב"ם "חבר המעלה"? האם הייתם רוצים להיות בקשר חברי מהסוג הזה?
- האם לדעתכם הרמב"ם מדרג את סוגי החברויות השונים, מהנחות ביותר ועד לגבוה ביותר?
- אם כן – מהי לדעתו החברות הנעלה ביותר? האם תוכלו להסביר את דעתו? האם אתם מסכימים עימו?

ואל ספר איוב, לאור מה שלמדנו במסע הקודם:

- אם היינו שואלים את אליפז או את בלדד, כיצד לדעתכם הם היו מאפיינים את סוג החבירות שלהם עם איוב? נמקו את תשובתכם!
- האם לדעתכם איוב גם יראה את סוג החבירות עימם באותו האופן?
- אם אתם הייתם במצבו של איוב – איזה סוג של חבר הייתם רוצים שיהיה לצידכם באותו הזמן?

[מיומנות - חבירות]

שימו לב: העיסוק בסוגיית החבירות מביא אותנו, בין אם נאמר זאת ובין אם לא, לגעת במיומנות שכולנו מזקקים לה בחיים – חבירות. כמו כל כישור חברתי, גם היכולת להיות חבר טוב היא מיומנות שניתן לשכלל ולפתח.

נסו לחשוב – האם בדברי הרמב"ם שראינו עד כמה נוכל למצוא עצות כיצד להיות חברים טובים יותר?

לשמוע: מענהו הראשון של איוב (פרקים ו'–ז')

במסע הקודם שמענו את נאומו של אליפז, שנאמר לאיוב לאחר שהוא קילל את יומו. כעת נשמע כיצד איוב מגיב לנאום זה.

לצורך למידת מענה איוב אתם מתבקשים לצפות בסרטון הבא:

<https://youtu.be/aQT2d1fb47U>

אתם יכולים לעיין בתנ"ך שלכם או למצוא את הנאום בקישור הבא:

פרק ו – <https://www.mechon-mamre.org/i/t/t2706.htm>

פרק ז – <https://www.mechon-mamre.org/i/t/t2707.htm>

עיינו כעת בנאומו של איוב וענו על השאלות הבאות:

- בסרטון נאמר שאת מענה איוב ניתן לחלק לשלושה חלקים. מה הם שלושת החלקים העיקריים בנאום? אילו פסוקים נכללים בכל חלק?
- האם איוב מסכים עם הטענה של אליפז שייסוריו הם עונש על חטא כלשהו? מאיזה פסוק אתם מוכיחים את תשובתכם?
- האם איוב חושב שאלוהים פועל באופן הוגן וצודק עם בני האדם? הוכיחו זאת מהכתוב.
- האם איוב מסכים עם אליפז שישנו פער אדיר בין האל לבני האדם?
- אליפז למד מפער זה שהאדם אינו יכול להיות מושלם ולכן עליו לנסות ולדבוק באלוהים כמה שיותר. האם איוב לומד את אותו הדבר, או שהוא מגיע למסקנה שונה? ואם היא שונה – מה המסקנה שלו? צטטו פסוק שבה היא נטענת.
- אם איזו דעה אתם יותר מזדהים, עם דעת איוב או דעת אליפז? מדוע?
- האם היה איזה טיעון במענה איוב שהסב לכם אי נחת או שגרם לכם להסתייג ממנו? אם כן – מהו? האם תוכלו לנמק את תחושתכם?

ושאלות לחיים:

- האם תוכלו לקחת את דבריו של איוב ולתרגם אותם לעצות שתיתנו לעצמכם, בעת שאתם נמצאים עם חברים? אם כן – אילו עצות תוכלו לתת לעצמכם?
- לדעת איוב, מה הדבר העיקרי המצופה מחבר בשעת צרה? האם אתם מסכימים איתו?
- האם בחיים שלכם עמדתם בפני דילמה דומה לזו שעמדו בו רעי איוב? כיצד אתם נהגתם באותה סיטואציה? האם היות הייתם פועלים אחרת?

קראו את כתבתו הבאה של יוסי דלאל:

<https://www.mako.co.il/maariv-lanoar-zbeng/relationships/Article-ea4605c6ed12951006.htm>

1. האם לאור הנאמר בה, אליפז נחשב לחבר טוב? נמקו את תשובתכם.
2. האם מצאתם בכתבה רעיונות או נקודות שיכולות להיות רלוונטיות גם עבורכם?

לחקור – לדייק את הכאב: מה בדיוק טוען איוב במענותיו?

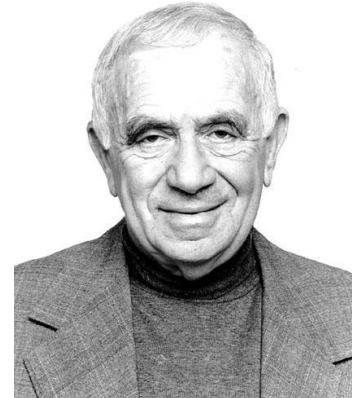
בתחנה הקודמת עסקנו במענהו הראשון של איוב (פרקים ו'–ז').

שמענו את שיעורו של הרב אבינועם ביר ובאמצעותו נגענו במילותיו המיוסרות של איוב ובכאביו. בתחנה הנוכחית נבקש לעיין במענות נוספים שאיוב נושא לאורך הספר (אל חשש – לא נקראם בשלימותם, אלא נבחר פסוקים בודדים בלבד מתוך כמה מענות שונים). מטרת העיון תהיה לדלות את הטענות השונות שמעלה איוב במהלך הספר, כלפי רעיו או כלפי ה', ולדייק אותם.

קודם שנעשה זאת, נקרא את שירו של המשורר יהודה עמיחי "דיוק הכאב וטשטוש האושר. אני חושב":

על הדיוק שבו בני אדם מתארים את כאבם בחדרי רופא.
אפילו אלה שלא למדו קרוא וכתוב מדייקים:
זה כאב מושך וזה כאב קורע, וזה כמו מנסר

זה שורף וזה כאב חד וזה קהה. זה פה, בדיוק פה
 כן. כן. האושר מטשטש הכל. שמעתי אומרים
 אחר לילות אהבה ואחר חגיגות, היה נפלא,
 הרגשתי כמו בשמיים. ואפילו איש החלל שריחף
 בחלל קשור לחללית רק קרא: נפלא, נהדר, אין לי מילים.
 טשטוש האושר ודיוק הכאב
 ואני רוצה לתאר בדיוק של כאב חד גם
 את האושר העמום ואת השמחה. למדתי לדבר אצל הכאבים.

- בשיר יהודה עמיחי ממקם אותנו כמאזינים בחדרו של הרופא. הוא טוען שבני האדם יודעים לדייק את הכאב (על פי כותבת השיר). למה הוא מתכוון באמירה זו?
- מה כוונת המשפט "האושר מטשטש הכל"?
- איזה רצון מביע עמיחי בסוף השיר? האם אתם מזדהים עם רצון זה?
- האם חשתם פעם משהו שדומה לאחת מהתחושות המתוארות בשיר?
- האם לדעתכם יש קשר בין שיר זה לבין המשפט של איוב "הִיִּנְהָק פָּרָא עָלַי דָּשָׂא אִם יִגְעָה שׁוֹר עַל בְּלִילוֹ"? הסבירו את תשובתכם.

משימה 1 – יחסו של איוב לרעיו.

לפניכם טבלה.

בעמודה הימנית ישנם מראי מקום לפסוקים שונים שאומר איוב במהלך מענותיו.

1. עליכם לפתוח את הפסוקים הללו במחשב ולהעתיק אותם לעמודה האמצעית.

(את הטקסט של איוב תוכלו למצוא כאן:

https://he.wikisource.org/wiki/%D7%A1%D7%A4%D7%A8_%D7%90%D7%99%D7%95%D7%91)

2. בעמודה השמאלית עליכם להסביר את הפסוקים בלשונכם ולכתוב איוב טוען בהם כלפי רעיו.

(לצורך הבנת הנאמר בפסוקים תוכלו להיעזר במקראות גדולות, מודפסות, או מקוונות,

כדוגמת האתר הזה: <https://mg.alhatorah.org>)

מראה מקום	לשון הפסוקים (העתיקו את הפסוקים לכאן)	הסבר (מה איוב אומר בפסוק? מה אנו למדים מכך על יחסיו עם הרעים?)

		ו', טו (עליכם לקרוא גם את ההמשך עד לפסוק כא)
		י"ג, א-ה
		ט"ז, ב-ג
		י"ז, י
		ט"ז, י-יא
		ט"ז, ד-ה
		י"ט, ב-ג

- איזו טענה לדעתכם היא החמורה ביותר?
- עם איזו טענה אתם הכי מזדהים? מדוע?
- האם תוכלו לחשוב על טענה נוספת שאיוב יכול היה לומר להם? מהי?

משימה 2 – יחסו של איוב אל ה'

מלאו את הטבלה הבאה באותו האופן.

הסבר (א. מה איוב אומר בפסוק? ב. מה אנו למדים מכך על יחסיו עם ה')?	לשון הפסוקים (העתיקו את הפסוקים לכאן)	מראה מקום
		ז', ו-ז ז', יז י"ג, כה
		ז', יב י"ג, כד ט"ז, יב
		ז', כ
		ט', ב-ה,
		ט', טז
		ט', יח, כ
		י"ג, טו (העתיקו גם את הקרי' וגם את הכתיב והסבירו את המשמעות לפי כל אחת מן האפשרויות)
		י"ג, כ-כג

		י"ד, טו

ליישם – על חברות, נחמה, תוכחה ואמת (משימת סיכום לבחירה)

לפני שתי תחנות למדנו בעיון מענה שלם של איוב. היה זה המענה הראשון שהוא נשא בספר, מענה לנאום הפתיחה של אליפז.

בתחנה האחרונה שלינו פסוקים נבחרים ממענות נוספים של איוב וניסינו "לדייק את הכאב" ולפרט אילו טענות שונות איוב מעלה במהלך הספר, הן ביחס לרעיו, הן ביחס לה'.

בתחנה זו ננסה ליישם מעט ממה שלמדנו בתחנות הקודמות ולקשר את זה לחוויית החיים שלנו.

בחרו באחת מהמשימות הבאות ובצעו אותה לפי ההנחיות.

3. הנחיות לניחום אבלים

אתם מדריכים בתנועת בני נוער. לא עלינו (טפו טפו טפו), אחד החניכים שלכם נהרג בתאונת דרכים, לאחר שאחיו נהג בפרעות רבה ובמהירות מופרזת ורכבם התהפך. כעת אתם מתכוונים ללוות את שאר החניכים שלכם בעת ביקור ניחום האבלים.

כמה חניכים שלחו לכם הודעות עם שאלות כגון: "מה צריך לעשות שם?", "מה אומרים בניחום אבלים?", "מה חשוב למשפחה לשמוע?".

בהתייעצות עם הקומונרית החלטתם לעשות שני דברים כהכנה לביקור הניחומים:

1. לבקש מרב בית הכנסת להעביר שיחה קצרה על הלכות ניחום אבלים.
2. לשלוח לחניכים הודעה מסודרת ומפורטת שבה תסבירו להם מה לדעתכם מצופה מהם ברמת התכנים. בהודעה תנסו להסביר להם מה מטרת האבלות, מה לדעתכם נכון ורצוי שהם יאמרו ומאילו נושאים עדיף להימנע. משימתכם כעת היא לנסח הודעה זו.

4. מכתב תביעה כלפי ה'

אתם עורכי דין (ברכותי!). למשרדכם נכנס אדם, איוב שמו, והוא מבקש מכם לנסח בעבורו מכתב תביעה. הוא מתכנן לתבוע את אלוהים בכבודו ובעצמו (לא פחות), ולטעון שהוא מתנכל אליו ונוהג עימו שלא בצדק.

על המכתב לכלול דוגמאות לעוולות שנעשו לאיוב וטיעונים עקרוניים על כך שזה לא צודק שאלוהים פוגע בבני האדם.

המשימה שלכם היא לנסח מכתב זה.

[שימו לב – דמויות רבות בתנ"ך פונות אל ה' בתביעה ובטרוניה, ודי שניזכר באברהם, במשה, בדוד וירמיהו. יחד עם זאת, כאשר אברהם פונה אל ה' הוא מקדים ואומר "ואנוכי עפר ואפר". עלינו לזכור שאנו פונים אל ה' מתוך אמונה חזקה בו ובכך שיש לו מענה – גם אם לא בהכרח נדע אותו או נוכל להבין אותו. לפיכך חשוב לשמור לכתוב מתוך עמדה זו, להשתמש בלשון מכבדת וזהירה ולזכור את המגבלה שלנו כבני אדם].

5. כתיבת שיר מחאה

אתם ראפרים מטורפים (יואו יואו, מן!). החלטתם להפוך את מענותיו של איוב לשיר מחאה שאותו תפנו כלפי ה', כלפי חברים שלא באמת עוזרים או כלפי פסוקים שכתובים בצורה מסובכת מדי.

אך כדי שהשיר יהיה יפה אתם רוצים לשלב בתוכו לפחות שבעה ציטוטים מספר איוב, שיתקשרו כמובן לתוכן של השיר.

המשימה שלכם היא לכתוב שיר זה (ואם אתם מוכנים – גם להקליט את עצמכם מבצעים אותו).

[נכמו שאמרנו ביחס למשימה הקודמת – דמויות רבות בתנ"ך פונות אל ה' בתביעה ובטרוניה, ודי שניזכר באברהם, במשה, בדוד וירמיהו. יחד עם זאת, כאשר אברהם פונה אל ה' הוא מקדים ואומר "ואנוכי עפר ואפר". עלינו לזכור שאנו פונים אל ה' מתוך אמונה חזקה בו ובכך שיש לו מענה – גם אם לא בהכרח נדע אותו או נוכל להבין אותו. לפיכך חשוב לשמור לכתוב מתוך עמדה זו, להשתמש בלשון מכבדת וזהירה ולזכור את המגבלה שלנו כבני אדם].

סיכום ומבט לאחור (רפלקסיה)

במסע זה הטינו אוזן ושמענו את דבריו של איוב. תחילה לקחנו נשימה עמוקה ולמדנו מענה שלם שאיוב נשא. היה זה מענה ארוך ורב מלל, אך הוא חשף בפנינו את עולמו של איוב ואת תחושותיו הקשות נוכח נאום התוכחה (המרומזת) שנשא אליפז. לאחר מכן בצצנו בנאומים נוספים וניסינו לזהות אילו טענות שונות מעלה איוב לאורכם.

במסע הקודם למדנו את תגובת בלדד, כך שאנו יודעים שרעיו של איוב לא השתכנעו מדבריו ולדעתם איוב אכן חטא ומשום כך באו עליו הייסורים.

מתוך העיון במענות איוב ניסינו גם לגעת בשאלת תפקיד החבר בשעת צרה ובמחשבות כיצד נכון לנהוג בסיטואציות קשות שכאלו.

במהלך המסע נוכחנו לדעת שאיוב הפנה את אצבעו המאשימה גם כלפי החברים וגם כפי ה'. נוכל להמשיך ולהרהר בשאלה האם חבריו של איוב נהגו כשורה או שלא כשורה, והאם תפקיד החבר הוא להביע אהדה ותמיכה, או לנסות ולעזור באמת לחבר הסובל (לפי ראות עיניו), גם במחיר של הטחת אמיתות כואבות הנראות כחוסר אמפתיה.

אך דומה שהשאלה הגדולה יותר שעולה מתוך נאומי איוב אינה מופנית אל החברים, אלא דווקא אל ה'. האם ה' אכן רודף את איוב לשווא? האמנם יש צדיק הסובל בלא עוון? מאיזו סיבה ה' מאמלל ומענה אנשים טובים וישרים?

על שאלה גדולה זו נתקשה הרבה יותר לתת מענה. אך הניסיון לעשות זאת יעשה במסע הבא (והאחרון) שבו נלמד מעט את נאומי אליהוא וה', וכמה מדעות הפרשנים שניסו להבין איזו תשובה לשאלת הייסורים מסתתרת שם.

כעת אתם מוזמנים להביט לאחור ולענות על השאלות הבאות:

- האם פתיחת המסע בשיר "חברים טובים" נראית לי הולמת או לא? מדוע?
- האם לימוד דברי הרמב"ם על סוגי החברים היה משמעותי עבורי? מדוע?
- אילו טענות שהשמיע איוב במענהו הראשון נראו לי חזקות, משכנעות או אמיתיות?
- האם לקחתי מהמסע משהו שיעזור לי להיות מודע יותר להיותי חבר?
- האם המסע עניין אותי? מה אהבתי בו במיוחד?

